

УДК 338.432:664.76(477)

*С.М. КВАША, доктор економічних наук, професор,
академік НААН, в.о. віце-президента
Національної академії аграрних наук України
М.М. ІЛЬЧУК, доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НААН
І.А. КОНОВАЛ, кандидат економічних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і
природокористування України*

Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні

Постановка проблеми. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств як стратегічного напрямку розв'язання проблем продовольчої безпеки України та розвитку сільських територій неможливе без визначення й подальшого розвитку пріоритетних галузей, які виражають економічну політику держави, що формується на довготривалій період. Формування механізму прибуткового господарювання в агропромисловому комплексі повинно ґрунтуватися на єдиних принципах і орієнтуванні всіх його сфер на досягнення високоефективних результатів виробництва. Він має забезпечувати своєчасне та гнучке реагування на зміни внутрішнього й зовнішнього середовища, а також максимальну заінтересованість усіх працівників якнайповніше використовувати наявні виробничі ресурси, об'єднання зусиль розрізаних, самостійних підприємств аграрного і промислового переробного секторів економіки, які спрямовані на створення цілісної управлінської системи, що забезпечує раціональне використання природного, трудового, матеріального та інвестиційного потенціалів економічних суб'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним аспектам функціонування зерно-

вого ринку України присвячені праці вітчизняних дослідників В.Г. Андрійчука, О.В. Боднара, М.Д. Безуглого, Ю.С. Воскобійника, Н.Є. Голомші, М.Я. Дем'яненка, В.М. Жука [1], І.В. Кобути, Ю.Я. Лузана [2], В.Я. Месель-Веселяка [3], О.В. Нікішиної [4], М.В. Присяжнюка [7], П.Т. Саблука [8], О.М. Шпичака [6], Л.М. Худолій та інших. Поряд із цим назріла потреба подальших досліджень в умовах сучасних змін державного регулювання зернового ринку України.

Мета статті – виклад методики економічного обґрунтування програми виробництва пшениці в сільськогосподарських підприємствах України на 2013 рік та її фінансово-економічного забезпечення.

Виклад основних результатів дослідження. Передумовою розробки планів соціально-економічного розвитку АПК України на найближчу перспективу є дослідження проблем стану й функціонування його галузей рослинництва за їхнім виробничим та економічним складом витрат і забезпеченістю технічними засобами. Запровадження нових підходів, заснованих на необхідності здійснення розрахунків вартості виробничих процесів за окремими галузями, дасть можливість визначити обсяги фінансування, які необхідні для забезпечення всього циклу технологічних операцій у рослинництві.

© С.М. Кваша, М.М. Ільчук, І.А. Коновал, 2013

Економічне обґрунтування програми виробництва пшениці та її фінансово-економічного забезпечення у 2013 році, як складової Національної виробничо-технологічної програми у сільському господарстві, здійснювалося в ітераційному режимі в такій послідовності:

1. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку зернової галузі.

2. Дослідження формування та функціонування, вияв чинників і моделювання ринку зерна пшениці.

3. Прогнозування попиту та пропозиції на зерно пшениці з урахуванням чинників кон'юнктури ринків.

4. Визначення потреби в ресурсах для виробництва обсягів продукції, яка зможе забезпечити прогнозований рівень пропозиції. Оцінка можливостей залучення необхідних обсягів ресурсів.

5. Визначення обсягів виробництва зерна пшениці за категоріями товаровиробників у розрізі зони розміщення (Полісся, Лісостеп, Степ) та за рівнями забезпеченості ресурсами (низький, задовільний, достатній, високий).

6. Визначення за періодами року обсягів та вартості ресурсів (включаючи трудові), що необхідні на виробництво планових обсягів продукції на основі технологічних карт вирощування пшениці.

7. Планування розподілу продукції за каналами використання та прогнозування руху грошових потоків.

8. Визначення окупності витрат, створення доданої вартості в зернопродуктовому підкомплексі й інших показників економічної ефективності виробництва продукції.

Пшениця є однією з головних зернових культур у світі. В структурі виробництва її частка останніми роками становить на рівні 33–39%.

Виробництвом зерна пшениці озимої в Україні займаються сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства та господарства населення. У 2010 році на частку сільськогосподарських підприємств припадало 73,1% виробленого зерна, фермерських господарств – 5,9 і господарств населення – 21,0% [10].

Найсприятливіші природні умови для вирощування пшениці в Україні має степова зона. Із 9180 підприємств, які звітують за формою № 50-сг, 7592 сільськогосподарських підприємства (включаючи фермерські господарства) у 2010 році займалися виробництвом зерна пшениці та майже половина з них (49,4%) знаходились у Степу (табл. 1).

У цілому по Україні було зібрано 4157,5 тис. га посівів пшениці й вироблено 11626,3 тис. т зерна, з нього більше половини (54,6%) – підприємствами Степу. Також було реалізовано 9738,2 тис. т зерна пшениці, з нього більше половини (52,6%) – підприємствами степової зони. Підприємствами Лісостепу було реалізовано 39,2% валового обсягу зерна, а Полісся – 8,2%.

1. Групування сільськогосподарських підприємств (включаючи фермерські господарства*) за виробничими витратами на 1 га посіву пшениці, 2010 р.

Показник	Групи підприємств за виробничими витратами на 1 га посіву, грн				Усього
	I – до 1500	II - від 1500 до 3000	III - від 3000 до 4500	IV - понад 4500	
Степ					
Кількість підприємств	1000,0	2264,0	417,0	68,0	3749,0
Зібрана площа, тис. га	408,4	1456,6	338,5	39,0	2243,5
Урожайність, ц/га	18,5	28,2	38,2	47,7	28,3
Прибуток, млн грн	97,26	477,51	112,02	-5,86	680,93
Повна собівартість 1 ц, грн	77,68	90,37	106,16	123,16	93,29
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	16,03	14,70	10,06	-3,81	13,33
Рентабельність (+), збитковість (-), %	20,6	16,3	9,5	-3,1	14,3
Лісостеп					
Кількість підприємств	546,0	1581,0	592,0	168,0	2887,0
Зібрана площа, тис. га	161,0	865,0	384,0	138,0	1549,0
Урожайність, ц/га	16,8	26,4	32,9	40,7	28,3
Прибуток, млн грн	48,69	279,02	-10,07	-67,38	250,36

Продовження табл. 1

Повна собівартість 1 ц, грн	83,33	94,04	113,57	133,33	104,76
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	21,48	14,77	-0,84	-12,90	6,62
Рентабельність (+), збитковість (-), %	25,8	15,7	-0,7	-9,7	6,3
Полісся					
Кількість підприємств	347,0	436,0	125,0	48,0	956,0
Зібрана площа, тис. га	70,0	178,0	73,0	44,0	365,0
Урожайність, ц/га	14,7	23,5	29,3	37,3	24,6
Прибуток, млн грн	15,87	42,31	-25,12	-21,02	12,25
Повна собівартість 1 ц, грн	88,72	101,05	127,63	135,35	114,29
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	20,68	12,29	-12,89	-11,33	1,55
Рентабельність (+), збитковість (-), %	23,3	12,2	-10,1	-8,4	1,4
Україна					
Кількість підприємств	1893,0	4281,0	1134,0	284,0	7592,0
Зібрана площа, тис. га	639,4	2499,6	795,5	221,0	4157,5
Вироблено зерна, тис. т	1130,7	6814,2	2772,4	911,0	11626,3
Урожайність, ц/га	17,7	27,3	34,9	41,2	28,0
Кількість реалізованого зерна, тис. т	910,5	5476,8	2486,7	864,2	9738,2
Виручка, млн грн	890,44	5853,86	2846,09	1045,76	10637,95
Прибуток, млн грн	161,82	798,85	76,82	-94,27	943,54
Повна собівартість 1 ц, грн	80,02	92,31	111,35	131,94	99,51
Ціна реалізації 1 ц, грн	97,80	106,88	114,45	121,01	109,24
Прибуток (+), збиток (-) на 1 ц, грн	17,78	14,58	3,10	-10,93	9,73
Рентабельність (+), збитковість (-), %	22,2	15,8	2,8	-8,3	9,8

* Фермерські господарства, які звітують за формою № 50-сг.

Джерело: Розраховано авторами на основі даних статистичної форми № 50-сг.

Найвища ефективність виробництва зерна пшениці спостерігалась у підприємств степової зони (без АР Крим) – рівень рентабельності тут становив 14,9% порівняно з 5,7% у підприємствах лісостепової та 0,9% поліської зони. Одержано прибутку на 1 га посівів також найбільше у підприємств Степу (328,1 грн).

У підприємствах лісостепової зони на 1 га посіву пшениці було одержано 150,0 грн прибутку, а у підприємства поліської зони – 21,8 грн прибутку.

У великих за розмірами фермерських господарствах України виробництво зерна пшениці здійснюється ефективніше порівняно з сільськогосподарськими підприємствами. Так, рівень рентабельності виробництва зерна у фермерських господарствах по зонах України відповідно становив: у Степу – 24%, Лісостепу – 18, на Поліссі – 10,9%, у АР Крим – 14,8%. Ці дані доводять про доцільність поглиблення спеціалізації з виробництва зерна пшениці у підприємствах Степу.

На збільшення обсягів і підвищення ефективності виробництва зерна пшениці значно впливає рівень інтенсифікації в підприємствах України. Групування останніх за

виробничими витратами на 1 га посівів показує неефективне здійснення додаткових вкладень коштів у виробництво зерна (табл. 1). Так, сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства, які витрачали на 1 га посівів понад 4500 грн., мали високий рівень урожайності культури, проте й низький рівень рентабельності виробництва зерна. Це показує, по-перше, що додатково одержана продукція від збільшення витрачання ресурсів на 1 га є неокупною. По-друге, в підприємствах мало уваги приділяють контролю за витрачанням ресурсів. Тому основним завданням на даному етапі розвитку галузі рослинництва сільськогосподарського підприємства є зниження виробничих витрат, підвищення врожайності сільськогосподарських культур та родючості ґрунту. Зменшення величини інвестицій на 1 га досягається шляхом впровадження ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур.

Для визначення оптимальних розмірів виробництва необхідно знати величину попиту, яку оцінюють за обсягом продукції, загальною вартістю її реалізації на даному сегменті й чисельністю потенційних споживачів даної продукції.

Прогнозування попиту, місткості ринку, обсягів продажу зерна пшениці в Україні на 2013 рік здійснювалося методами економіко-математичного моделювання.

Для побудови математичної моделі ринку зерна озимої пшениці використовували базу даних Державної служби статистики України, що побудована на основі статистичної звітності сільськогосподарських підприємств, які звітували за формою № 50-сг за 2010 рік.

Моделювання ринку розпочинається з побудови кривої пропозиції. У моделі припускається, що поведінка товаровиробників є раціональною та вони намагаються максимізувати прибуток у рамках існуючих ринкових і технологічних обмежень. Обсяг виробництва збільшуватиметься до тих пір, поки граничні витрати від виробництва додаткової тонни зерна не дорівнюватимуть граничному доходу від її реалізації, тобто ціні. Якщо граничні витрати перевищуватимуть ціну, то виробництво додаткової тонни зерна приносить товаровиробникам чисті збитки. Якщо граничні витрати будуть менші від граничного доходу, то підприємство зможе збільшити свій прибуток, виробивши додаткову одиницю продукції. Крива граничних витрат буде тотожною кривій пропозиції [2].

На основі групування за ознакою виробничої собівартості 1 т зерна, бази даних з обсягів виробництва зерна озимої пшениці по сільськогосподарських підприємствах (включаючи фермерські господарства) за 2010 рік та екстраполяції цих даних на всю сукупність товаровиробників (у 2010 році в Україні всього було вироблено 16216,8 тис. т зерна озимої пшениці) була одержана крива національної пропозиції, яка встановлює взаємозалежність між ціною й обсягами пропозиції, при яких прибуток виробників є максимальним.

Математичну функцію кривої національної пропозиції можна відшукати за допомогою засобів програми Excel шляхом підбору функції по заданих точках. У результаті одержали поліноміальну функцію п'ятого ступеня:

$$y = 508,74 + 239,176X - 86,04X^2 + 15,108X^3 - 1,142X^4 + 0,031X^5, \quad (1)$$

де x – обсяг пропозиції, млн т;

y – ціна, яку фактично одержує підприємство, грн.

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,98855$, який свідчить про те, що знайдена функція на 98,855% пояснює вплив обсягів виробництва на собівартість.

Підставивши середню за 2010 рік ціну реалізації (з ПДВ) 1 т зерна озимої пшениці 1298,98 грн у функцію пропозиції, одержимо обсяг виробництва 14434,68 тис. т. Це обсяг, при якому виробники максимізують свої прибутки. Фактично ж у 2010 році було одержано 16191,18 тис. т зерна озимої пшениці, з них 1756,49 тис. т вироблено із собівартістю понад 1298,98 грн/т, тобто із збитком. Це сталося внаслідок цінової невизначеності. Якби виробники наперед знали, що ціна на продукцію становитиме 1298,98 грн/т, то обсяг їх виробництва становив би лише 14434,68 тис. т.

Ціну ринкової рівноваги встановлюють на основі зведення кривих попиту та пропозиції. Звідси випливає необхідність моделювання кривої попиту. Вона цікавить лише тією мірою, в якій впливає на ціну ринкової рівноваги.

Крива національного попиту складається з індивідуальних кривих попиту, в тому числі різних галузей (борошномельна, круп'яна, комбікормова, лікero-горілчана, ін.), та кривої експорту. У моделі не досліджувався попит кожної конкретної групи, а було побудовано одну загальну криву.

Для моделювання поведінки споживачів використовували лінійну функцію загального типу:

$$Y = a - bp,$$

де Y – обсяг споживання зерна;

p – ціна.

У 2010 році середній рівень ціни на озиму пшеницю становив 1298,98 грн/т, за якого було спожито 16191,19 тис. т зерна. Знаючи початкову еластичність попиту $E_d = -0,453$, розраховували параметри функції, яка має вигляд:

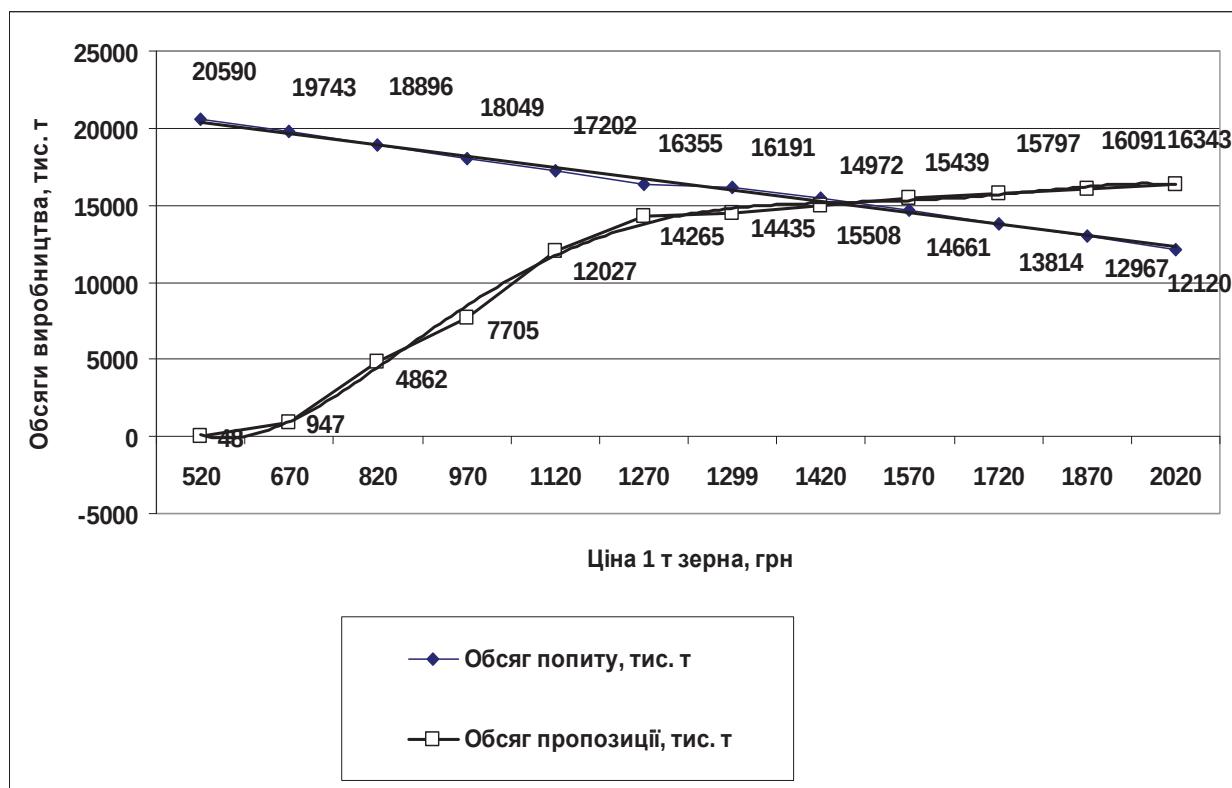
$$Y = 23525,8 - 5,64643 \cdot p. \quad (2)$$

Відобразивши криву попиту і пропозиції на одному рисунку, одержали наочне зо-

браження моделі ринку озимої пшениці в базовому 2010 році (рис.).

Модель ринку зерна може бути використана для оцінки впливу діючих регуляторних рішень на зміну добробуту різних учас-

ників ринку зокрема та на економіку країни в цілому. Прогноз зміни цін на ресурси і продукцію дає можливість за допомогою моделі ринку зерна встановити оптимальні обсяги попиту та пропозиції на зерно.

Модель ринку зерна пшениці озимої для базового 2010 р.

Джерело: Власна розробка із залученням статистичних даних.

На формування й розвиток ринку продукції рослинництва суттєво впливають лише великі за розмірами та обсягами товаровиробники, які забезпечують виробництво переважної більшості товарної продукції. Тому економічне обґрунтування обсягів виробництва зерна пшениці здійснювали передусім для підприємств, які звітують за формою № 50-сг.

Проектуванню виробничої програми з виробництва зерна передують прогноз обсягів виробництва продукції, за яких підприємства матимуть максимальний прибуток. Підставивши у функцію пропозиції (формула 2) максимальну ціну за 1 т зерна (2020 грн), яка склалася в серпні 2012 року, встановлюємо, що сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства повинні виробляти принаймні на 1908,0 тис. т (16342,8-

14434,8 = 1908,0) зерна пшениці більше порівняно з 2010 роком. Отже, якщо в 2010 році вони виробляли 11626,3 тис. т, то в 2013-му повинні виробити для максимізації прибутку понад 13534,3 тис. т зерна.

Після обґрунтування планових обсягів виробництва продукції аналізували врожайність і розміри посівних площ сільськогосподарських культур. Якщо припустити, що площа збору пшениці врожаю 2013 року буде на рівні 2010-го (4157,3 тис. га), то врожайність пшениці озимої має становити не менше 32,6 ц/га, що на 4,6 ц більше порівняно з 2010 роком.

Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва неможливе без впровадження сучасних технологій та прогресивних нормативів витрат на вирощування сільськогосподарських культур. Тому для

обґрунтування виробничої програми з виробництва зерна пшениці були розроблені технологічні карти вирощування цієї культури з урахуванням досвіду кращих сільськогосподарських підприємств, досягнень науки, сучасного стану техніко-технологічного забезпечення сільськогосподарського виробництва і прогнозованих позитивних зрушень у найближчій перспективі. Вони передбачають можливі зміни в технології, складі техніки й можливе підвищення норм внесення добрив, а також використання сучасних засобів захисту рослин. При цьому враховували вимоги ресурсозбереження та мінімального обробітку ґрунту, а також ґрунтозахисних технологій.

Для спрощення розрахунків з обґрунтування виробничої програми виробництва зерна пшениці в сільськогосподарських підприємствах України технологічні карти розраховували на 100 га посіву культури по зонах країни (Степ, Лісостеп, Полісся) і по групах підприємств із різним рівнем ресурсного забезпечення (високий, достатній, задовільний та низький).

Ціни на ресурси й послуги (мінеральні добрива, пальне, засоби захисту рослин, насіння, послуги сторонніх організацій, запасні частини тощо) приймали станом на липень 2012 року.

Використовуючи розроблені технологічні карти для типових підприємств зон України, були проведені розрахунки з виробництва зерна пшениці озимої урожаю 2013 року. При розрахунках припускали, що розмір посівних площ озимої пшениці в підприємствах із низьким рівнем ресурсного забезпечення (підприємства, які мали в 2010 році виробничі витрати на 1 га посіву до 1500 грн) становитиме 694 тис. га; із задовільним рівнем – 2580 тис. га; із добрим рівнем – 818,0 тис. га; із високим рівнем ресурсного забезпечення – 221,0 тис. га

У результаті розрахунків були визначені обсяги виробництва зерна озимої пшениці врожаю 2013 року в сільськогосподарських підприємствах і необхідна величина ресурсів та коштів на вирощування культури за елементами витрат як у цілому за рік, так і по його місяцях (табл. 2).

2. Потреба в ресурсах та ефективність виробництва зерна пшениці озимої урожаю 2013 р. в сільськогосподарських підприємствах (включаючи фермерські господарства) України

Показник	Групи підприємств за рівнем ресурсного забезпечення				Усього
	низький	задовільний	достатній	високий	
Площа посіву, тис. га	639,40	2499,60	795,50	221,00	4155,50
Урожайність, ц/га	22,42	32,44	38,24	45,95	32,73
Виробництво продукції, тис. т	1433,52	8108,78	3042,15	1015,60	13600,05
Кількість реалізованої продукції, тис. т	1163,29	6892,46	2767,12	959,08	11781,95
<i>Елементи витрат, млн грн</i>					
Зарплата	72,70	344,59	119,44	37,87	574,60
Нарахування на зарплату	26,46	125,43	43,48	13,78	209,15
Насіння	163,31	736,56	266,79	92,73	1259,39
Мінеральні добрива	72,11	1150,82	477,13	199,11	1899,17
Засоби захисту рослин	63,14	446,50	205,84	73,78	789,26
Паливно-мастильні матеріали	375,55	1621,84	597,57	160,81	2755,78
Амортизаційні відрахування	165,24	843,36	334,64	99,70	1442,94
Ремонт основних засобів	123,93	556,62	190,74	48,85	920,15
Транспортні витрати	11,08	61,88	22,58	7,10	102,64
Плата за оренду земельних паїв	410,84	1608,42	509,82	140,06	2669,13
Інші матеріальні витрати	58,04	292,72	107,07	34,06	491,89
Страхові платежі	59,22	298,65	109,24	34,75	501,86
Загальновиробничі витрати	50,27	253,54	92,74	29,50	426,06
Разом виробничих витрат	1651,90	8340,93	3077,07	972,11	14042,01
Виробнича собівартість 1 т, грн	1152,34	1028,63	1011,48	957,18	1032,50
Виробничі витрати на 1 га, грн	2583,51	3336,90	3868,10	4398,69	3379,14
Ціна 1 т зерна (з ПДВ), грн	1900	1900	1900	1900	1900

Повна собівартість 1 т зерна, грн	1232,92	1121,21	1102,46	1043,20	1121,48
ПДВ з 1 т, грн	106,97	124,82	128,88	137,83	125,07
Прибуток на 1 т зерна, грн	560,11	653,97	668,66	718,97	653,45
Виручка, млн грн	2210,26	13095,68	5257,53	1822,24	22385,71
Прибуток, млн грн	651,57	4507,50	1850,25	689,55	7698,87
Додана вартість, млн грн	915,97	5820,88	2347,81	840,90	9925,56
Прибуток на 1 га, грн	1019,03	1803,29	2325,90	3120,12	1852,69
Додана вартість на 1 га, грн	1432,55	2328,72	2951,36	3804,97	2388,54
Рівень рентабельності, %	45,43	58,33	60,65	68,92	58,27

Джерело: Розрахунки авторів.

Результати досліджень показують, що під урожай пшениці 2013 року потрібно внести 255,76 тис. т діючої речовини на суму 1899,17 млн грн, потреба в нафтопродуктах становить 255,36 тис. т на суму 2755,78 млн грн, засобах захисту рослин – 789,26 млн грн. Загальна сума грошових витрат дорівнює 12599,07 млн грн.

Для вирощування пшениці озимої на площі 4155,1 тис. га необхідно мати 8181 агрегат для дискування площі, 11372 агрегати для культивування, 23267 посівних агрегатів, 9466 агрегатів для обприскування посівів, 25459 зернозбиральних комбайнів тощо.

Дані таблиці 2 показують, що при площі посіву 4155,5 тис. га пшениці озимої та середній врожайності 32,73 ц/га підприємства України можуть виробити в 2013 році 13600,05 тис. т зерна. Загальні витрати на його виробництво становитимуть 13676,12 млн грн.

При обсягах реалізації зерна 11781,95 тис. т підприємства України можуть одержати грошових надходжень 22385,71 млн грн, прибуток від реалізації зерна становитиме 7698,87 млн грн, а рівень рентабельності його виробництва в цілому по підприємствах – 58,27 %.

На ефективність виробництва зерна впливає рівень ресурсного забезпечення підприємств; тих, де він низький, рентабельність досягає лише 45,43%, в яких високий рівень ресурсного забезпечення, можуть мати значно вищу прибутковість виробництва зерна (68,92%).

Проте прийняти правильне рішення щодо надання більшої пріоритетності розвитку однієї галузі порівняно з іншою галуззю рослинництва неможливо лише на основі ви-

значення показників економічної ефективності виробництва окремих видів продукції – слід також визначати показники національної ефективності.

Важливим показником національної ефективності виробництва продукції є величина створення доданої вартості в процесі її руху в технологічному ланцюзі від виробника до кінцевого споживача. Будь-яке зерно, зокрема й зерно пшениці, перш ніж потрапити до кінцевого споживача на своєму шляху проходить низку трансформацій та етапів, на яких його початкова вартість збільшується за рахунок додаткових витрат, а також маржі продавця і/або посередника. Тобто у процесі переробки зерна та реалізації готової продукції з нього створюється нова додана вартість – це різниця між вартістю продукції, створеної й реалізованої даним підприємством, і вартістю витрат на придбання та переробку сировини й матеріалів (у наведених у статті розрахунках додана вартість визначена як різниця між виручкою і матеріальними витратами на одержання продукції).

За підрахунками окремих науковців створена в сільському господарстві додана вартість, що реалізується в сировині, становить 15–17%, а решта 83–85 % – у переробній і торговельній галузях та посередників [5, с. 28].

В Україні щорічно виробляється понад 2,1 тис. т борошна пшеничного. Результати досліджень показують, що при переробці кожної тонни зерна врожаю 2013 року на борошно при незначному рівні рентабельності (4,69%) буде створено 304,23 грн доданої вартості (табл. 3).

3. Формування доданої вартості при виробництві борошна із 1 т зерна пшениці

Показник	Сорти борошна			Усього
	Вищий ґатунок	I ґатунок	II ґатунок	
Обсяг виробництва борошна, кг	620,0	100,0	50,0	770,0
Виручка, грн	1860,00	280,00	122,50	2262,50
<i>Елементи витрат, грн</i>				
Сировина та основні матеріали	1312,50	199,80	88,04	1600,34
Транспортні витрати	39,61	6,34	2,86	48,81
Пальне і енергія	97,31	15,06	6,77	119,13
Оплата праці з нарахуваннями	65,10	10,04	4,43	79,57
Амортизація	53,39	8,19	3,62	65,20
Витрати на ремонт обладнання	25,83	4,23	1,87	31,93
Інші прямі виробничі витрати	29,28	4,65	2,09	36,01
Загальновиробничі витрати	22,39	3,70	1,63	27,72
Витрати по реалізації	25,14	3,96	1,75	30,85
Загальногосподарські витрати	51,67	8,19	3,62	63,47
Разом витрат	1722,22	264,15	116,67	2103,04
Повна собівартість 1 т борошна, грн	2777,78	2641,48	2333,43	2731,22
Ціна 1 т, грн	3000,00	2800,00	2450,00	2938,31
Додана вартість – усього, грн	256,27	34,08	13,88	304,23
Додана вартість на 1 т борошна, грн	413,34	340,77	277,59	395,10
ПДВ з 1 т борошна, грн	82,67	68,15	55,52	79,02
Прибуток на 1 т борошна, грн	139,56	90,36	61,06	128,07
Рівень рентабельності, %	5,02	3,42	2,62	4,69

Джерело: Розрахунки авторів.

При використанні борошна на випікання хліба кожна тонна борошна сприятиме створенню 734,4 грн доданої вартості, що в роз-
рахунку на 1 т зерна становитиме 953,8 (734,4: 0,77) грн (табл. 4).

4. Формування доданої вартості при виробництві хліба із 1 т борошна пшеничного

Показник	Значення показника
Обсяг виробництва хліба, кг	1196,2
Виручка, грн	4764,99
<i>Елементи витрат, грн</i>	
Сировина та матеріали	3514,7
Пальне та електроенергія	104,9
Заробітна плата з нарахуваннями	188,0
Амортизація	153,0
Витрати на ремонт устаткування	65,6
Цехові витрати	39,3
Загальнозаводські витрати	257,9
Позавиробничі витрати	48,1
Разом витрат	4371,5
Повна собівартість 1 т хліба, грн	3654,6
Ціна 1 т хліба, грн	3983,5
Додана вартість, грн	734,4
Додана вартість на 1 т хліба, грн	614,0
ПДВ з 1 т хліба, грн	122,8
Прибуток на 1 т хліба пшеничного, грн	206,1
Рівень рентабельності, %	5,64

Джерело: Розрахунки авторів.

Таким чином, у технологічному ланцюзі «виробництво зерна-виробництво борошна-виробництво хліба» на тонну зерна може

бути створено 1883,38 грн доданої вартості, з якої 33,2% створено при виробництві зерна, решта (66,8%) – при його переробці. При

зменшенні рівня рентабельності виробництва зерна до 10% частка доданої вартості, яка буде створена у його товаровиробників, при незмінних рівнях рентабельності виробництва борошна і хліба зменшиться до 6,2%.

Результати проведених розрахунків доводять про конкурентні переваги вертикально-інтегрованих структур у сфері виробництва та переробки продукції, які полягають в одержанні прибутків на всіх етапах технологічного ланцюга виробництва кінцевої продукції.

Висновки. За результатами дослідження розроблена методика обґрунтування виробничої програми з рослинництва, яка дає змогу:

обґрунтувати доцільність реалізації виробничої програми з виробництва окремих видів продукції рослинництва;

передбачити можливі перешкоди і проблеми в процесі реалізації виробничої програми та підготувати необхідні заходи для їх усунення;

визначити обсяги фінансових ресурсів, необхідних для виконання виробничої програми, й поставити питання про надання кредитів, ресурсів або впровадження технологій.

Результати досліджень показують, що під урожай пшениці 2013 року потрібно внести 255,76 тис. т діючої речовини на суму 1899,17 млн грн, потреба в нафтопродуктах становить 255,36 тис. т на суму 2755,78 млн грн, засобах захисту рослин – 789,26 млн грн. Загальна сума грошових витрат дорівнює 12,6 млрд грн. Коефіцієнти окупності витрат при вирощуванні пшениці з низьким, задовільним, достатнім та високим рівнями ресурсного забезпечення становитимуть відповідно 1,45, 1,58, 1,61 і 1,69.

У технологічному ланцюзі «виробництво зерна – виробництво борошна – виробництво хліба» на тонну зерна пшениці може бути створено 1883,38 грн доданої вартості, з якої 33,2% створено при виробництві зерна, решта (66,8%) – при його переробці.

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення економічної ефективності виробництва іншої продукції рослинництва по зонах України й по групах підприємств з різним рівнем ресурсного забезпечення з метою прийняття рішення щодо поглиблення зональної спеціалізації сільськогосподарського виробництва України та підвищення рівня рентабельності в сільському господарстві для забезпечення його стабільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Жук В.М. Наукове обґрунтування формування стратегічних запасів зерна: перспективи України в умовах глобалізації / В.М. Жук // Облік і фінанси АПК. – 2012. – № 2. – С. 3-13.
2. Лузан Ю.Я. Збалансованість попиту та пропозицій на продовольчому ринку України / Лузан Ю.Я. // Економіка АПК. – 2011. – № 8. – С. 27-36.
3. Месель-Веселяк В.Я. Прогноз урожайності валових зборів сільськогосподарських культур в Україні на 2011 рік / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2011. – №5. – С. 26-33.
4. Нікішина О.В. Стратегічні орієнтири розвитку зернового ринку України / [Електронний ресурс] / О.В. Нікішина. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20110629/6_nikish.htm.
5. Панасюк Б.Я. Кооперація та інтеграція в сучасному селі / Б.Я. Панасюк // Вісн. аграр. науки. – 2011. – №4. – С. 24 – 28.
6. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків сільськогосподарської продукції та продовольства в Україні на 2012/13 маркетинговий рік / [О.М.Шпичак, Ю.П.Воскобійник, О.В.Бондар та ін.]; за ред. О.М.Шпичака, Ю.П.Воскобійника. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. Вип.26. – 366 с.
7. Присяжнюк М.В. Виступ на Міжнар. наук.-практ. конф. «Стратегічні орієнтири розвитку аграрного сектору України до 2020 року / М.В.Присяжнюк // Економіка АПК. – 2012. – №10. – С. 5.
8. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство: моногр. / П.Т.Саблук, О.Г.Білорус, В.І.Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 632 с.
9. Самуельсон П. Економіка / П. Самуельсон, В. Нордхаус. – М.: Изд. дом «Вільямс», 2003. – 688 с.
10. Сільське господарство України : стат. зб. / за ред. Ю.М.Остапчука. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 370 с.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2013 р.

*